

MOJI UČITELIA

Eduard Plško, Donská 97, 841 06 Bratislava, Slovensko
prof.plsko@gmail.com

Úvod

Výchovno-vzdelávací proces, tvoriaci neodmysliteľnú časť kultúry, zavedený už na počiatkoch ľudskej civilizácie a zdokonaľujúci sa prakticky počas jej celého vývoja, poskytuje okrem starostlivosti o počiatkový osobný vývoj zahrnujúci naučenie sa stáť, chodiť, základy osobnej hygieny, jednoduchú komunikáciu, najmä možnosť osvojenia si od najzákladnejších poznatkov o obklopujúcom nás svete až po najzložitejšie výdobytky modernej doby, je možné rozdeliť na dve úzko na seba naväzujúce fázy. V prvom rade to je škola, ktorej predchádza rodičovská výchova, kde konzument, nazvime ho žiakom, získava poznatky sprostredkované cez skúsenejšiu a vzdelanejšiu osobu, ktorú nazývame učiteľom, pričom túto funkciu na najstaršom najnižšom stupni zvyčajne plnil rodič, ktorému táto úloha ostala podnes v oboznamovaní detí s okolitým svetom ako aj ich výučbe jazykovej komunikácie a na vyššom stupni osobitne na túto činnosť obsahovo i pedagogicky pripravený učiteľ. Druhou, vyššou fázou výchovno-vzdelávacieho procesu je priame získavanie poznatkov bez potreby živého učiteľa ako sprostredkovateľa, s ktorým je žiak v priamom kontakte, pomocou ďalších informačných prostriedkov, spomedzi ktorých ako prvé sa počítajú knihy a tlač ako taká, pričom dôležitú úlohu tu hrá i divadlo, fotografia a film, v súčasnosti nasledované najmä rozhlasom, televíziou a internetom poskytujúcim dosiaľ neprekonaný nepredstaviteľne bohatý zdroj informácií.

V dôsledku našej úspešnej výchovy pociťujeme vďaka ku svojim rodičom, od ktorých sme dostali prvé základné informácie o prírode i kultúre a, žiaľ, nie všetci a v dostatočnej miere sme za naše vzdelanie zaviazaní vďaka za prácu našich učiteľov, ktorí nám sprostredkovali prístup ku celkovému, možno povedať vyššiemu vzdelaniu.

Prečo my vedci zanedbávame spomienku na našich učiteľov

Všimol som si, že v danom smere oveľa citlivejšími sú umelci, ktorí sa vo svojich životopisoch hrdia svojimi učiteľmi. Tak známy slovenský operný spevák Peter Dvorský uvádza, že na Bratislavskom konzervatóriu ho spev učila klaviristka Ida Černecká, ktorá sama študovala klavír u Ilju Hurnika, Pavly Pokojnej, na vysokej škole u Rudolfa Macudzinského a postgraduálne na Čajkovského konzervatóriu v Moskva u Viery Gornostavajovej. Hudobný skladateľ a hudobný vedec Ladislav Burlas uvádza ako svojich učiteľov Alexandra Moyzesa a Igora Hrušovského. Naša popredná herečka Zdena Studénková udáva vo svojom životopise, že jej učiteľmi na VŠMU boli Jozef Budský a Miloš Pietor. Uznávaný sochár Ján Kulich, mimo iného autor viacerých sôch na Bratislavskom Slavíne a pred Bratislavským hradom pred

krátkym časom odhalenej sochy kráľa Svätopluka je hrdý na to, že v Prahe na Akadémii výtvarných umení sa učil u významného českého sochára Otakára Špeniela. My vedci však akosi zabúdame pri údajoch o sebe, že kto nás učil a dal nám základy pre našu úspešnú vedeckú činnosť.

Pokúsím sa aspoň jednu príčinu tohto stavu vysvetliť nasledovnou úvahou týkajúcou sa rozdielneho hodnotenia vzorov (ku ktorým môžu patriť i učitelia) v umení a vo vede. V umení, najmä vo speve, sa môže hodnotiť snaha o dosiahnutie tej úrovne, ako mal príslušný vzor, napr. vyše storočný Johannes Heesters, ktorý sa hrdil, že spieval úlohu Danila v operete Netopier od autora Johanna Straussa 500 krát, pričom treba vziať do úvahy, že hudbu mu napísal uvedený autor, libreto Richard Genée, celé vystúpenie s ním naštudoval korepetítor, scénicky spracoval režisér a pri vystúpení, ho viedol dirigent. Mne sa žiaľ preto nechce veriť, že každé jeho vystúpenie v tejto úlohe bolo umeleckým prínosom. Prikláňam sa preto viac ku remeselnej produkcii. Napriek tomu v takomto prípade ho mladí umelci berú za vzor, pretože by radi dosiahli úroveň jeho vystúpení (a najmä jeho príslušný honorár), pričom jeho publikum sa odhadom skladá z 95 % laikov a len zvyšku odborníkov a ešte som nepočul, že by sa niekedy bolo stalo, že po vystúpení a obligátnych ováciách by bol niekto žiadal: „Majstre, prosím Vás, to fis v deviatom takte druhej vety sa mi nezdalo čisté, prespievajte mi prosím ešte raz túto pasáž“. V prípade vedca si však tento musí sám nájsť príslušnú novú, dosiaľ nespracovanú problematiku, túto experimentálne zvládnuť, teoreticky ako aj graficky spracovať na úrovni cudzojazyčnej prednášky, sám si ju aj na príslušnom vystúpení predniesť pred publikom, v ktorom je odhadom opačný pomer účastníkov a to 95% odborníkov a len 5 % laikov (prípadné manželky a nejaký pomýlený neinformovaný poslucháč) kde je úplne bežné, že sa po prednáške niekto opýta napr.: „ Prosím Vás, na tom štvrtom obrázku máte stúpajúcu závislosť od teploty, ja som to tiež meral a stúpalo to len do teploty varu a potom klesalo“ . Teraz sa musíte k otázke vyjadriť a obhájiť svoje tvrdenie. Umelec pritom vystupuje prakticky bez akejkoľvek zodpovednosti a napriek tomu sú umelci ako aj športovci i po prehratom zápase spoločensky (a najmä finančne) nepomerne vyššie hodnotení než vedci, o ktorých sa naše oznamovacie prostriedky prakticky ani nezmieňujú (vid' napr. historický kalendár vysielaný našim rozhlasom ráno po piatej, kde sa dozvieme o všetkých možných amerických gitaristoch a úplne neznámych herečkách, že oslávili svoje 25. narodeniny, ale len veľmi sporo o vedcoch, ktorí pre našu spoločnosť urobili viac, než tí čo niekde strelili gól) a keď náhodou niekedy, tak príslušní reportéri, ktorí nie sú schopní rozoznať Kilowatthodiny od Kilowattov a stále ešte ohlupujú svojich konzumentov takými archaizmami ako kalória, konská sila, atmosféra a pod., ktoré už od zavedenia Medzinárodnej sústavy jednotiek v roku 1973 u nás neplatia, pričom si vo svojej namýšľavosti predstavujú, že sme všetci takí hlúpi ako oni. (Práve pred nedávnom v spojitosti s katastrofálnymi povodňami som si v našom rozhlase povšimol jednu z ďalších nehorázností, že na určitom mieste „padlo 72 mm zrážok, čo je na každý

štvorcový meter 720 litrov vody“, čo by predstavovalo „len“ 1000% i tak z dostatočnej pohromy!), V dôsledku svojich kardinálnych neznalostí tak ani nie sú schopní s nami na príslušnej úrovni diskutovať a preto to vlastne radšej ani nerobia. I tak oni sú celebritami , pričom technici, vedci a najmä učitelia sú pre umelcov často len vďačným objektom zosmiešnenia. Vid' napr. knihu Z.Jirotku“ “Saturnín“, film: „Marečku podejte mi péro“ a mnoho ďalších zneuctení.

Na rozdiel od umelcov však vo vede je úplne iný prístup ku vzorom. Vedec sa svojou prácou snaží dosiahnuť nový poznatok prinášajúci rozšírenie našich informácií o určitom jave vyskytujúcom sa v prírode alebo spoločnosti, ktorý dosiaľ nebol dostatočne ozrejmeneý, z ktorého dôvodu mu jeho predchodcovia, čo pracovali síce na podobnej problematike, avšak neriešili priamo jeho problém, pretože on by už nemal sa čím zaoberať mu môžu nanajvýš ukázať ich spôsob práce a prístup k riešeniu problémov, ale v nijakom páde mu nemôžu byť takým vzorom , ako tomu je v oblasti umenia

Bez ohľadu na uvedené nemilé spoločenské postavenie vedcov, pričom veda je rovnakou i keď stále spoločensky menej hodnotenou, súčasťou kultúry tvoriacej vedľa prírody v celkovom ponímaní Sveta súbor všetkého čo vytvorilo ľudstvo, by som sa v nasledujúcej časti svojej prednášky chcel ako určité osobné ospravedlnenie vedcov venovať poďakovaniu svojim učiteľom, ktorí svojou obetavou prácou prispeli k môjmu rozhodnutiu stať sa chemikom a pracovať pedagogicky i vedecky v danej oblasti.

Môj pôvod a rodičovská výchova

Šťastím pre môj život a dosiahnuté vedomosti je, že som sa narodil v starej slovenskej učiteľskej rodine, pričom obaja rodičia i starí rodičia a dokonca i prastarý otec z otcovej strany boli dedinskými učiteľmi. Je preto zrejmé, že sme s mojím dnes už zosnulým bratom od rodičov dostali, ako predškolské, tak i začiatky školského vzdelania. Obaja rodičia učili na ľudovej škole vo, v tej dobe pomerne zaostalej dedine na Záhorí, kde najbližší priemyslový podnik bol len v okresnom meste a neďaleko bola len strelnica Škodových závodov, pričom okrem ostatných učiteľov, pána farára a pána notára (pri ktorom ani toto nebolo isté, pretože ako taliansky legionár a občan českej národnosti mohol dostať na Slovensku toto miesto ako odmenu za služby na „koloniálnom“ území. Ako eklatantný príklad takéhoto jednania môže slúžiť vyučený pekár z Týnca nad Labem, ktorý bol vedúcim dôležitého poštového úradu v Žiline) nemal v celej dedine nikto ani stredoškolské vzdelanie. Boli tam dva obchody s miešaným tovarom a dva hostince, kde sa však nedalo stravovať. Z remesiel tam boli len dvaja kováči, obuvníci, stolári a jeden kolár, pričom väčšina obyvateľov sa živila neprogresívnym poľnohospodárstvom (políčka okolo 2 - 3 hektáre, niečo lesa, maximálne 2 kravy, u niektorých výnimočne aj pár koní). V dedine nebolo ani jedno auto, ani kino, nijaký autobusový spoj a železničná stanica bola v 4 kilometre vzdalenej obci, kde bol i najbližší lekár. V obci bola pošta, kam však nosili zásielky z vedľajšej dediny a jediný telefón bol zavedený na poštový úrad

až keď som už chodil do školy. Dedinskí učitelia tam boli jedinými nositeľmi kultúry, poriadali vzdelávacie prednášky, nacvičovali divadlá, viedli spevokol, hrali v kostole ako organisti, organizovali mládež, poriadali oslavy pamätných dní, vykonávali sčítanie obyvateľov a podobne. Vďaka takémuto učiteľskému prostrediu sme my s mojím bratom mali od detstva k dispozícii pomerne bohatú rodičovskú knižnicu, otec odoberal dennú tlač, kde aj zverejšňoval rôzne články, chodili mu obrázkové týždenníky, zemepisný magazín „Širým svetom“, umelecký mesačník „Zlatá Praha“, časopis „Devín“ venovaný Západnému Slovensku, do ktorého prispieval a kde bol i členom redakčnej rady, okrem čoho v rodine bolo i rádio (najprv s anódovou batériou a akumulátorom, ktorý sa musel nosiť nabíjať do okresného mesta), takže sme, podobne ako aj ostatné deti z učiteľských rodín mali na tú dobu vysoko nadpriemernú dodávku informácií, za čo som i teraz povďačný svojim rodičom. Podobné idylické detstvo mali na Slovensku aj deti z rodín dedinských evanjelických farárov, na rozdiel od taktiež nemalého množstva detí katolíckych farárov, ktoré boli, podľa názoru jedného slovenského významného katolíckeho kňaza pri hodnotení celibátu ako ľavobočci prakticky zatajení a vyradení zo spoločenského života len s malou výnimkou (napr. známy, už za Uhorska politicky vystupujúci katolícky kňaz Ferdiš Juriga sa verejne hlásil ku svojim deťom), čo viedlo k tomu, že deti z dedinských učiteľských rodín nadobudli v našej spoločnosti vyššie vzdelanie a uplatnenie sa v spoločenskom a do toho patriacom i vedeckom zameraní (napr. u nás len čo si spomeniem z našej generácie, maliari, Štefan Belohradský, Marián Velba, hudobník, Jaro Filip, režisér Jozef Bednárík, spomedzi vedcov organický chemik Peter Biely, analytíckí chemici Vladimír Streško a Jozef Lehotay, anorganický chemik Ján Gažo a veľa ďalších), ako aj prakticky v každej inej kultúrnej oblasti. Podobne tomu je u detí evanjelických farárov, zastávajúcich v našej spoločnosti významné postavenie, pričom ich počet, podobne ako celkové percento významných, rôzne vyššie funkcie zastávajúcich evanjelikov (napr. len v analytickej chémii profesori Dobroslav Prístavka, Samuel Stankovianský, Mikuláš Matherny, Karol Flórián), značne presahuje celkové zastúpenie našich evanjelikov (7,9 % podľa posledného sčítania obyvateľstva), o čom sa však o uvedených príčinách tohto stavu z akýchsi, mne nepochopiteľných dôvodov (snáď z dôvodov možného ohrozenia celibátu?) u nás nehovorí, možno povedať, že sa až utajuje, čím sa len prispieva k stále ešte existujúcemu napätiu medzi katolíkmi a evanjelikmi.

Moja školská výchova a voľba povolania

Ako šesťročný som nastúpil do miestnej ľudovej školy, ktorej riaditeľom bol môj otec a ihneď v prvej triede ma učila moja matka. Spomínam si na svoju situáciu v prvej ľudovej, kde som nemal nijaké výhody. Mamu som oslovoval pani učiteľka, vykal som jej, hoci doma sme rodičom tykali, domáce úlohy som si musel robiť sám, nekontrolovala ma, či ich mám urobené a ak som náhodou niekedy nemal, nemohol som ani použiť bežné výhovorky ostatných

spolužiakov (ako: musel som pást' kravy, vylupovať fazuľu, rúbať drevo, nosiť vodu) a dostal som zaslúžený trest ako ostatní a keď sa v triede niečo nevhodné udialo, prvý som stál za trest v kúte, kľučal, alebo dokonca dostal palicou, pretože v tej dobe boli ešte fyzické tresty bežné a moja matka, ktorá učila 37 rokov prváčikov tvrdila, že u týchto sa bez palice nadá nastoliť nijaká disciplína, avšak za celú dobu nikomu tým neublížila. Od vlastnej matky som pre svoj ďalší vývoj dostal v prvej ľudovej to najdôležitejšie: naučila ma písať, čítať a počítať za čo som jej dodnes podlžný svojím povďakom. Potom ma ešte učila aj vo štvrtej triede. V dobrom si spomínam aj na ostatných učiteľov, ktorí napriek skromným dedinským pomerom mi poskytnúli seriózne základné vedomosti, ktoré mi umožnili úspešné zvládnutie ďalšieho štúdia.

Po vychodení piatej triedy ma rodičia zapísali do najbližšieho gymnázia, ktorým bolo Rímskokatolícke slovenské biskupské gymnázium v Trnave, pretože v tej dobe boli na Slovensku len cirkevné školy. Na prijímaciu skúšku, ktorá sa skladala z písomných prác z matematiky a slovenčiny ma doviedol môj otec. Obe časti skúšky mi nerobili nijaké odborné ťažkosti a som ich výborne zvládol. Počas môjho písania sa môj otec dal do rozhovoru s oteckom jedného ďalšieho uchádzača, (pánom R. obuvníckym majstrom zo Zvončína) s ktorým sa odobrali do vinárne u Belohlávka na dve deci a vrátili sa až na vyhlásenie výsledkov. Bol som prijatý a pokiaľ si pamätám toto bola jediná návšteva mojich rodičov v gymnázium počas celých osem rokov môjho štúdia, pretože na rozdiel od dnešných škôl sa o celú moju ďalšiu výchovu plne starali tamjší profesori, väčšina ktorých boli členmi rehole saleziánov, alebo tzv. svetskými kňazmi. Okrem uvedených odborných spomienok mám z tejto skúšky ešte dve nezabudnuteľné poučenia: Poprvé v živote som si zhrozený uvedomil čo to je a čo dokáže protekcia. Pravidlá prijímacej skúšky zneli: Kto urobil písomnú skúšku z oboch predmetov bol prijatý, kto urobil písomku len z jedného predmetu, musel sa z druhého predmetu podrobiť ústnej skúške a komisia rozhodla o jeho prijatí, alebo neprijatí a kto neurobil ani jednu písomku, nebol prijatý, kým nebol, ako v tomto prípade, príbuzným hudobného skladateľa Mikuláša Schneidera Trnavského, ktorý robil po neúspešných písomkách ústnu skúšku z oboch predmetov a prijatý bol! Druhým nezabudnuteľným zážitkom bolo uvedomenie si, že Slovensko bolo vo vojne – napadnuté Poľskom- o čom sa dnes prakticky ani nehovorí a tým vlastne ani nevie. Po úspešnej skúške sme na stanici čakali s otcom na vlak domov, keď som zažil moje prvé vyhlásenie leteckého poplachu pred blížiacim sa poľským lietadlom. Otec ako bývalý fronták z prvej Svetovej vojny ma chytil, utekali sme k prvej priekope, kde bez ohľadu na nové šaty som si musel ľahnúť, prežívať strach, beztoho, že som si v nasledujúcich štyroch rokoch vojny musel na podobné aj oveľa nebezpečnejšie situácie chtiac-nechtiac zvyknúť.

Na osem rokov som sa stal ako študent gymnázia obyvateľom Trnavy. Najprv som býval rok na priváte u jedného otcovho známeho advokáta, potom dva roky u dvoch frajličiek na Kapitulskej ulici a posledných päť rokov na Špigelsáli

u Mariška néni, kde som využíval možnosť maďarskej konverzácie, pretože ona síce vedela aj po italsky a chorvátsky, ale len slabo po slovensky. V škole počas prvých štyroch rokov okrem telocvikára, sadistického profesora kreslenia, akademického sochára, ktorý nás hlava – nehlava fackoval a bil biliardovým dákom a asi dvoch civilov, všetci ďalší učitelia boli katolíckymi kňazmi, pričom väčšina patrila ku saleziánom. Ich odborne pedagogická úroveň bola veľmi rozdielna. Niektorí z nich ešte len študovali na vysokej škole, pričom toho z daného odboru nevedeli oveľa viac než my, kým niektorí boli už na ozaj vysokej odborne pedagogickej úrovni.

V prvej triede sme mali šťastie i nešťastie. Naším triednym sa stal významný hudobník, skladateľ a zakladateľ úspešného detského súboru trnavských speváčikov, salezián Jozef Strečanský, ktorý po februári 1948 emigroval do Belgie, kde v meste Tourné založil domov pre emigrovanú mládež, v ktorom pomohol v núdzi mnohým slovenským mládencom. Spomínam si na neho hlavne pri spievaní početných talianskych piesní (Funiculi-Funicula, Mamma son tanto felice..., O, sole mio, Santa Lucia a ďalších), ktoré nás v rámci hodín spevu naučil. Menej zdatný však bol už vo výučbe matematiky, ktorú nás učil vlastne len na vyplnenie úväzku.

S povďakom si spomínam i na výborného odborníka, pedagóga a vedca Prof. RNDr. Júliusa Gábriša, neskoršieho trnavského arcibiskupa, ktorý ma v druhom ročníku učil okrem zemepisu a dejepisu aj dnes pravdepodobne už neexistujúci, do občianskej náuky v redukovanom rozsahu začlenený predmet „spoločenská výchova“, v ktorom sme sa naučili okrem základov osobnej hygieny a stolovania s použitím príboru, najmä ako sa pozdraviť, predstaviť, komunikovať, chovať sa k starším a ďalšie pre život dôležité veci, ktoré už veľa dnešných mladých ľudí, žiaľ, buď nepozná, alebo jednoducho nerešpektuje. Neskôr ma potom bravúrne a pre nás študentov ozaj zaujímavo učil vo vyšších ročníkoch dejepis a zemepis, z ktorých predmetov som si veľa osvojil a dodnes pamätám, čo pripisujem memorovaniu, ktoré bolo v tej dobe i našom gymnáziu pomerne rozšírenou pedagogickou metódou. Jeho vedeckým zameraním bola eolitická (veterná) činnosť pri formovaní krajiny, ktorej sa i neskôr ako dedinský farár venoval, kedy som ho i niekoľkokrát navštívil v jeho pôsobisku v Jablonici za účelom zaujímavých odborných diskusií. Počas týchto odborných dišputácií o vzniku lesného komplexu Bor na Záhorí a o pôvode mien viacerých obcí na Záhorí, ako Plavecké Podhradie, Plavecký Štvrtok, Mikuláš, Peter a Jur (čo vie málo ľudí, že sa jedná o z pôvodného Sanctgeorgen skomolený Šandorf, dnešné Prievaly), ktoré názvy, ako to zdôvodnil vo svojej dizertácii, na základe ktorej obržal titul doktor prírodovedy, som sa dozvedel, že tieto názvy podľa jeho zistení nepochádzajú od osídlenia Plavcami (Kumánmi), ako sa to dodnes prezentuje, ale od bledožltej (plavej) farby tamojších naviatych pieskov, na ktorých boli za účelom zabránenia vzniku púšte vysadené borovice až oveľa neskôr. Dokazujú to podľa jeho zistení latinsky písané záznamy, pre neho ako kňaza jazykovo ľahšie dostupné z archívu grófskej rodiny Károlyovcov

v Stupave, kde RNDr. Gábriš počas svojho štúdia na Prírodovedeckej fakulte UK pôsobil ako kaplán. Ďalšími argumentmi mu boli antropologické vlastnosti lebiek, vykopaných ako archeologické nálezy, ktorých rozmery sa v ničom neodlišovali od indoeurópskeho typu, jazykové dôvody, pretože ani nemecký (Blasenstein), ani maďarský názov Plaveckého hradu (Detrekő), ako aj od tohto výrazu odvodené názvy príslušných obcí nemajú nič spoločného so slovom Plavci, na rozdiel miestnych názvov obcí založených a neskôr obývaných Kúnmi, (= Palóczmi = Plavcami) nachádzajúcich sa v Maďarsku (napr. Kúnszentmárton, Kiskúnfelegyháza, Kiskúnhalas), kde sa zachováva označenie Kúnsky (= Kumánsky, Polovecký, Plavecký). Navyše, obec i starý opevnený kostol v Plaveckom Mikuláši sa spomína už v roku 1215, t.j. už pred údajným príchodom Polovcov do tejto oblasti. Či sú dodnes tradované názory o význame Polovcov pre názvy obcí na Záhorí, v porovnaní s uvedenými Gabrišovými názormi správne, alebo nie, to popri jeho ďalších vedeckých prácach neznižuje jeho význam, ako slovenského vedca, ktorý však v dôsledku svojho kňazského stavu bol v komunistickom období neuznávaný a dosiaľ ostáva jeho osoba v zabudnutí, ktoré by sa však malo konečne prelomiť a spropagovať jeho prínos k vede týkajúcej sa dejín i zemepisu Slovenska.

Bolo by veľkým pozabudnutím, keby som na tomto mieste nespomenul i okolnosti, ktoré práve na Trnavskom gymnáziu značnou mierou prispeli k formovaniu rozhodovania týkajúceho sa môjho ďalšieho študijného odboru a z neho vyplývajúceho celoživotného pracovného zamerania na vedeckú prácu v oblasti chémie. Je zrejmé, že v detskom veku sa podobne ako v prípade väčšiny chlapcov striedali moje predstavy o svojom budúcom zamestnaní, chcel som byť rušňovodičom, námorníkom, elektrotechnikom, humánnym, zubným i veterinárnym lekárom, filozofom, meteorológom, hvezdárom, ale aj zberačom liečivých rastlín a čo ja viem ešte čím, až som sa dostal do štvrtej triedy gymnázia, kde na mňa na každej vyučovacej hodine zapôsobil môj profesor chémie, saleziánsky kňaz Titus Zeman množstvom premyslene vybratých, úspešne predvedených pokusov. Zo spomienok na tieto fascinujúce hodiny chémie mi doteraz v pamäti živo ostal pokus demonštrujúci horľavosť vodíka uchyteného v odmernom valci, ktorý držal prof. Zeman hore dnom a keďže plameň vodíka je prakticky bezfarebný, aby sme niečo videli, zamával pod valcom utierkou, ktorou sa utierala kriedou popísaná tabuľa, pričom kriedový prach obsahujúci vápnik znečistený sodíkom sfarbil plameň jasne do žltá. Bol to taký zážitok, ktorý prispel k môjmu rozhodnutiu venovať sa chémii a možno dokonca i spektroskopii. Aby som sa dozvedel o chémii viac, než mi poskytovala škola, začal som si zháňať rôzne vedecko - populárne knihy a mojím nikdy nesplneným snom bolo vlastné laboratórium. Mal som 15 rokov, keď mi zomrel otec a matkin učiteľský plat (5000 Kčs, po menovej reforme roku 1953 to bolo 1000 Kčs, čo po všetkých ďalších zmenách zodpovedá 33,19 Eura) stačil sotva na moje ubytovanie, stravovanie, nieto bože ešte na laboratórium! Po skončení vojny bolo gymnázium premenené na štátne, kňazov

až na malé výnimky nahradili civilní učitelia. Odišiel i profesor Zeman, ktorý si neskôr odsedel viac rokov v Jáchymove za organizovanie ilegálnych prechodov do Rakúska, nahradil ho neporovnateľne menej vzdelaný učiteľ, napriek čomu však môj záujem o chémiu ostal a tešilo ma, že vďaka môjmu štúdiu kníh čo som si pokúpil som vedel o chémii už viac než on. Na šťastie neboli všetci profesori takíto a v dobrom si spomínam na ruštinára, volal sa Elemír Simko, ktorý bol kvalifikovaný profesorom ruského jazyka s príslušnou praxou, (Vtedy poväčšine ruštinu učili bývalí učitelia nemčiny, ktorí boli vo svojich vedomostiach ruštiny tak o jednu úlohu z učebnice pred žiakmi), ktorému sa podarilo ako prihlásenému Slovákov (i keď jeho meno v maďarskom jazyku by sa čítalo Šimkó Elemér) optovať z Užhorodu. Naučil nás veľa, čo som i v budúcnosti veľmi využil (lacné ruské odborné knihy, kontakty so sovietskymi vedcami, prednášky na odborných konferenciách, jednania ako expert RVHP a pod.). Ďalej sme mali kvalitných profesorov matematiky (Jozef Bajan, na gymnáziu sme sa naučili už derivovať, integrovať a dostali predstavu o diferenciálnych rovniciach) a fyziky (Ján Kršák, učil nás už za použitia diferenciálneho počtu), takže tieto predmety som sa na vysokej škole prakticky už ani nemusel učiť, za čo ďakujem uvedeným dvom profesorom.

V dobe môjho štúdia sa na Gymnáziu v Trnave ako pedagogická metóda v pomerne širokej miere využívalo dnes zatracované memorovanie. Ja sa však k tomuto spôsobu výučby hlásim všade tam, kde to je nielen nutné (násobilka, vybrané slová, slovíčka cudzích jazykov a pod.) ale všade, kde to je len možné a možné to je vo veľa ďalších predmetoch. Nie je to len môj názor, ale memorovanie využíval a dodnes pochvaľuje i o niečo odo mňa starší spolužiak z gymnázia, významný slovenský prekladateľ, jazykovedec, básnik Viliam Turčáni. Ako príklad uvediem, že doteraz viem mnohé údaje a musel som ich vedieť už ako žiak gymnázia ihneď, aj keby ma boli o polnoci zobudili, ktoré údaje sme sa ešte pred vyše 60 rokmi učili naspamäť napr. zo zemepisu (Prof. Gábriš): Pandžab tvorí 5 riek: Indus, Satledž, Dželam, Dženab, Ravi; do Bengalského zálivu ústí Brahmaputra, Ganges, Iravadi, Godavari, Krišna, Narbada; Rieky v Čechách – Úhlava, Úslava, Radbuza a Mže tvoria rieku Berounku, do ktorej sa vlieva rieka Střela. Hodne sme sa učili naspamäť, čiže memorovali sme básne a to nielen slovenské, ale aj ruské a najmä latinské. Viete si predstaviť, akú výhodu a rešpekt tým človek získa, keď Rusovi prednesie len tak ako by mimochodom napr. dvadsať veršov z Puškinovej „Poltavy“, o ktorej básni on prakticky od strednej školy ani nepočul, alebo keď zacituješ prvú stranu Lermontovovho „Hrdinu našich čias“ a ako sa potom dobre odborne jedná, dozvieš sa od hlboko v srdci povzneseného kolegu aj tie najtajnejšie odborné výsledky, ktoré by si od neho nevypáčil ani po 200 gramoch tej najjemnejšej vodky. Podobne tomu bolo na jednej konferencii, kde som významnému italskému odborníkovi na laserovú spektroskopiu Nicolò Omenettovi spamäti zacitoval niekoľko prorockých veršov o štvrtom, skazenom železnom veku z Ovidiových Metamorfóz, ktoré mu vohnali slzy do očí

a značne prispeli k priateľskému vzťahu po našom dovtedy len na odbornej úrovni pestovanom kontakte, pretože v škole sa i on stretol prakticky len prvým, zlatým vekom (známe: Aurea prima sata est aetas...) a tieto, dnes v našej spoločnosti reálne existujúce hrozivé Ovídiove vízie týkajúce sa štvrtého, železného veku (medzičasom bol ešte strieborný vek, kedy vznikli zimy, vietor, nastal rozvoj poľnohospodárstva, chov dobytka a ľudská práca a po ňom tretí vek, ešte nie zločinný) prakticky nepoznal, pretože len veľmi málo študentov prečítalo túto báseň do konca v ktorom Titáni výbuchmi sopiek (atómové bomby ?) zničia celú Zem i s ľudstvom, Podobne väčšina z nás pozná z Máchovho „Mája“ len romantický začiatok o čase lásky a hrdličom speve, ale málokto vie o otcovražedných počinoch a výčitkách predstavených v nedočítanej ďalšej časti tejto básne. Pre informáciu prikladám aspoň pár prorockých veršov o poslednom hrozivom železnom veku z uvedenej Ovídiovej básne:

**„Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,
in quorum subiere locum fraudesque, dolique
insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi“**

Čo v mojom neumelom preklade znamená:

Všetko je zakázané, zmizla poctivosť, pravdivosť a dôvera,
na ktorých miesto nastúpili klamstvá a zločiny,
úklady a moc a zločinná láska k majetku

Čo poviete, nepredpovedal to Ovidius už pred dvetisíc rokmi s nepredstaviteľnou pravdivosťou pre súčasnú dobu ?

Podľa môjho názoru memorovanie poznatkov, bez ktorého v mnohých prípadoch pochopenie a osvojenie si ďalších poznatkov nie je ani možné (napr. v chémii bez namemorovania ný, natý, itý, ičítý...) a bez neho si vôbec neviem predstaviť ďalšie pokračovanie výučby, napr. cudzích jazykov, bezpodmienečne nutných pre súčasnú vedeckú komunikáciu. Sú aj určité ďalšie storočiami vyskúšané spôsoby osvojovania si a najmä kontroly poznatkov a nepovažujem ich náhradu rôznymi modernými prístupmi za pokrok. Týka sa to hlavne náhrady osvedčených skúšok zložených z písomnej a ústnej časti z Ameriky dovezeným spôsobom pomocou testov, pri ktorom skúšaný len zaškrtať podľa neho správnu odpoveď, pričom nemusí povedať ani jedno slovo. Nečudujme a potom, že sa naši mladí ľudia nevedia vyjadrovať a dokonca nie sú schopní dať dokopy ani jednu poriadnu vetu, čo by vyjadrovala potrebnú informáciu.

Po úspešnom zvládnutí zo slovenčiny, ruštiny, spoločenských náuk, voliteľnej latinčiny a voliteľnej chémie zloženej maturitnej skúšky a tým po zakončenom stredoškolskom štúdiu som sa zapísal na Slovenskú vysokú školu technickú v Bratislave, Odbor chemického inžinierstva.

O možnosti štúdia chémie aj na Univerzite Komenského, ktoré bolo v tej dobe viac-menej v počiatočnej fáze, som prakticky ani nevedel. Rozdiely medzi stredoškolským a vysokoškolským štúdiom som pomerne rýchlo zvládol a tak to bolo vďaka dobrej príprave na strednej škole aj so skúškami. Svojich vysokoškolských učiteľov by som zadelil do dvoch skupín. Do prvej skupiny by som zaradil v pomere k nám študentom starším pánom, ktorí prišli na vysokú školu buď z praxe, kde si osvojili cenné, široké, najmä priemyslové skúsenosti, ktoré už ďalej nie veľmi rozširovali, pričom do druhej skupiny patrili od nás študentov nie oveľa starší viac-menej čerství absolventi, ba dokonca aj len o niekoľko ročníkov vyššie ešte študujúci kolegovia. Títo mali zväčša veľkú snahu do svojich prednášok aplikovať moderné prístupy, pričom svoje nedostatky vyplývajúce z nedostatočnej praxe nahrádzali novými teoretickými poznatkami.

Ako neskorší analytický chemik si pozitívne spomínam na praktický spôsob prípravy analytikov spočívajúci v komentovaní experimentálne pred študentmi vykonávanými analytickými experimentmi, ako to robil náš príjemný, prístupný a praktickými analytickými postupmi prešlý i keď osobným životom sklamaný a nedobrou koncom života postihnutý pán profesor Dobroslav Prístavka. Čo sa týka nielen odbornej, ale aj pedagogicky na úrovni spracovanej prednáškovej činnosti najlepšie spomienky si zachovávam na prednášky z organickej chémie v podaní pána profesora Miloša Marku. Na každú jeho prednášku sme sa tešili, lebo sme vedeli, že to bude určitý zážitok prinášajúci nevšedným spôsobom pre nás nové poznatky. Na tomto mieste si považujem za povinnosť uviesť i prednášky z technológie vody, koželužstva a organickej technológie mimoriadne široko vzdelaného pána profesora Václava Kubelku, ktorý okrem priemyselnej a univerzitnej činnosti pracoval i vo funkcii odborného vychovávateľa svetoznámeho priemyselníka Tomáš Baťu mladšieho. Pri jeho prednáškach bohatých na životné skúsenosti a zážitky sme vždy boli fascinovaní ich obsahom i spôsobom pochopiteľného podania, prepleteného rôznymi i humornými vsuvkami. K svojmu vysokoškolskému štúdiu mám však i jednu pomerne závažnú negatívnu pripomienku Počas celého môjho štúdia a to ani v matematike, ani vo fyzike a dokonca ani v analytickej chémii nám nik nepredniesol nič o matematickej štatistike a o vyhodnocovaní experimentálnych výsledkov. Dokonca sme počas celého štúdia ani raz nepočuli výraz „štandardná odchýlka“, ale namiesto toho sme boli veľmi podrobne hustení problémami, s ktorým som sa od skončenia vysokej školy ešte ani raz nestretol (napr. vo fyzike: matematické a fyzikálne kyvadlo, v matematike: regula falsi, v technológii: komorová výroba kyseliny sírovej, v mineralógii: skúmanie zloženia minerálov v plameni dmuchavkou na drevenom uhlí a veľa ďalších už vtedy archaických prístupov.

Po druhom ročníku prišlo na voľbu špecializácie, kde v tej dobe ešte nebolo možné si, podľa mojej mienky na technickú vysokú školu správne riešenie, zvoliť špecializáciu z teoretických predmetov, (na čo by potom slúžila

Univerzita?), tak som sa prihlásil na anorganickú technológiu, ktorú viedol pán profesor Mikuláš Gregor. Príslušná katedra bola na druhom pochodí starej budovy na Mýtnej ulici 32. Jeho svojské encyklopedicky poňaté prednášky podobajúce sa skôr technickému prehľadu firemných prospektov, než podstate a princípom jednotlivých technologických postupov, prednesené bravúrnym kvetnatým štýlom (napr.: „škrtnutím zápalky o krabičku vznikne známy pyroefekt“, „zakladateľ Zurndorfskej dynamitky bodrý Balabene“ prebiehali v dôsledku nedostatku prednáškových miestností na najbizarnejších miestach, spomedzi ktorých bezpečne víťazil trezor vtedy neexistujúcej Tatrabanky na Vajanského nábreží. Tu treba spomenúť aj bizarné úlohy, ktoré sme dostávali na cvičení od asistenta Ing. Viktora Jesenáka, výborného človeka a priateľa, vždy vtipného a na recesiu pripraveného, napr. vo forme: „Pripravte čistý kremík vo forme dobre urastených ľudských varlat“. Ďalším unikátom katedry bol pán profesor Josef Matějka prednášajúci technológiu silikátov, ktorého hmotnosť presahovala možno aj 150 kg, ktorý keď povedal, že si „jde něco málo sníst“, tak to bolo aspoň 10 párkov, jedna „štridla“ chleba a 2 litre vína zo súkromnej viechy u Sukopky (dnešná hospoda „U sedláka“ na vtedajšej Molotovovej, dnes Obchodnej ulici), kde sme s ním neskôr ako ašpiranti bývali častými hosťami, k čomu sa viaže rad rôznych historiek humorného obsahu. Okrem uvedených pedagógov sa katedra pýšila i dvomi Záhorákmi. Prvou bola svojrázna, nižším IQ obdarená, upratovačka Jozefka z Hochštetna (Vysoká pri Morave), ktorá keď raz umytú ešte mokрую doskovú podlahu pokryla papierom, ktorý vytrhala z vtedy mimoriadne ťažko dostupných zahraničných vedeckých časopisov a keď jej to Prof. Gregor vytkol, tak sa zavrela na WC, ktoré bolo ihneď vedľa profesorovho kabinetu, kde sme mali práve prednášku a tam začala ku nášmu mimoriadnemu pobaveniu hlasite vykrikovať neopakovateľné oplzlé i rasistické nadávky na profesora. Ďalšou figúrkou bol z Kuklova, či z Čárov denne dochádzajúci zriadenec Konštantín F., ktorý keď nás raz ponúkal domácou klobásou, na naše výhrady, že čo si robí s nami výdavky nám hrdo odpovedal: „Chuapci, nerobte si z toho nic, to sem ukradeu“ Na náš dotaz, že komu, znela úprimná odpoveď: „Ná, otcovi“, po ktorej nás veru akosi prešla chuť a to aj napriek tradičnému študentskému hladu príležitostne dosycovanému v neďalekej konskej reštaurácii „U Kociána“ na rohu Radlinského ulice a Kollárovo námestia, alebo „U Vargu“ na rohu Dostojevského Radu a Mlynských Nív, kde je ešte dodnes reštaurácia menom „U koníka“, avšak jedlá z koňaciny tam a ako viem, ani v celej Bratislave nie je možné dostať. (konské mäso bolo za štvrtinové lístky, za porciu 200 g bolo treba odovzdať len lístok na 50 g mäsa). Podobných spomienok na mnohé historiky by bolo na viac než jednu takúto prednášku, dokonca knihu, napr. len čo sme zažili s prof. Gregorom, ktorý bol počas vedeckej ašpirantúry mojím školiteľom a ďalšie roky riaditeľom Ústavu anorganickej chémie SAV, kde som pred odchodom na Univerzitu pracoval 17 rokov. Škoda však, že nie som Janko Jesenský, aby som bol schopný danú,

možno pre tých čo to podobne ako ja prežívali, zaujímavú tému spracovať na úrovni jeho „Demokratov“.

Bol by som rád, keby ste tento môj neformálny spomienkový traktát nepovažovali ani za akúsi snahu bledého napodobenia Rázusovho „Maroško študuje“, išlo mi čisto o ďakovnú spomienku, zakončenú veľkým

Ďakujem svojim učiteľom

a to aj tým, ktorých som nespomenul, za všetko, čo mi dali počas mojich štúdií